

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М. П. ДРАГОМАНОВА**

ШЕВЧЕНКО МАРКО ОЛЕКСАНДРОВИЧ

УДК:327(498):327.39+339.924 “1990/2007”

**ЄВРОАТЛАНТИЧНА ІНТЕГРАЦІЯ У ЗОВНІШНІЙ
ПОЛІТИЦІ РУМУНІЇ (1990-2007 РР.)**

07.00.02 – всесвітня історія

**Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук**

Київ-2010

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі всесвітньої історії Кіровоградського педагогічного університету імені В.Винниченка, Міністерство науки і освіти України.

Науковий керівник кандидат історичних наук, доцент
Філоретов Віктор Миколайович,
Кіровоградський державний університет
імені В.Винниченка,

Офіційні опоненти доктор історичних наук, професор
Жалоба Ігор Володимирович,
Інститут міжнародних відносин
Національного авіаційного університету, кафедра
міжнародної інформації,

кандидат історичних наук, доцент
Павленко Валерій Михайлович,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, кафедра
нової та новітньої історії зарубіжних країн.

Захист відбудеться “17” вересня 2010 року о 12.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д26.053.02 у Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова за адресою: 01601, м.Київ, вул. Пирогова, 9

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова за адресою: 06101, м. Київ, вул. Пирогова, 9

Автореферат розісланий “13 ” серпня 2010 року

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Т.А.Стоян

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Країни Центральної та Південно-Східної Європи на початку 1990-х років ХХ століття обрали шлях євроатлантичної та європейської інтеграції, який, на думку їх керівників, найкраще гарантував їх національну безпеку та суверенітет. Такий вибір зміцнив внутрішню стабільність цих країн і створив сприятливі умови для здійснення реформ у суспільно-політичному житті та соціально-економічній сфері.

Країни-члени як Європейського Союзу, так і НАТО мають однакові цінності, дотримуються одних і тих же принципів та критеріїв поведінки: демократичність суспільного життя і державного апарату, цивільний контроль над армією і правоохоронними органами, верховенство права і прозорість законодавства, розвинута ринкова економіка, нетерпимість до корупції, повага прав і свобод громадян та національних меншин, повага суверенітету і територіальної цілісності інших країн тощо. Відповідно, країни, які бажають увійти до складу згаданих структур, повинні не лише на словах поділяти такі цінності, а й здійснити необхідні реформи для їх реалізації. При цьому реформи, які країни-апліканти проводили з метою інтеграції до НАТО, одночасно забезпечували їх відповідність значній кількості критеріїв членства в Європейському Союзі.

Суспільна актуальність даного дослідження полягає в тому, що Румунія, розпочавши свою європейську та євроатлантичну інтеграцію у значно гірших, ніж Україна, стартових умовах, успішно її здійснила, набувши значного досвіду в реформуванні різних сфер життя. З огляду на подібність проблем, які довелося вирішувати Румунії і з якими стикається Україна, цей досвід є цікавим для нашої держави, а тому потребує детального вивчення та аналізу.

Разом з тим, до недавнього часу українські історики, які займаються питаннями НАТО та його розширення, працювали переважно на матеріалах країн Центрально-Східної Європи та Балтії, що пояснюється, зокрема, кращою доступністю відповідної джерельної бази та більш тісними контактами із науковими колами цих країн. У той же час, зовнішня політика Румунії та процес її вступу до НАТО, як правило, ставала об'єктом досліджень в українській історіографії здебільшого у зв'язку з тими чи іншими проблемними питаннями українсько-румунських відносин. Натомість євроатлантична інтеграція Румунії, її місце серед пріоритетів зовнішньої політики цієї країни, вплив на відносини із сусідніми країнами тощо, поки що не ставала темою окремого дослідження в українській історіографії.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана на кафедрі всесвітньої історії в рамках науково-дослідної теми "Країни Східної Європи і Україна" факультету історії і права Кіровоградського педагогічного університету імені В.Винниченка. Тема роботи затверджена Вченою Радою Кіровоградського державного педагогічного університету імені В.Винниченка 26 жовтня 2009 року (Протокол № 3 від 26.10.2009р.).

Об'єктом дослідження є зовнішня політика Румунії в контексті її євроатлантичної інтеграції.

Предметом дослідження є зміни, які відбувалися в соціально-політичному розвитку Румунії, її відносинах із сусідніми країнами та геополітичними суб'єктами міжнародних відносин під час її інтеграції в євроатлантичні структури в період 1990-2007 рр.

Хронологічними межами дослідження взято період з 1990 року, коли відразу після повалення диктаторського режиму Н.Чаушеску Румунія проголосила демократичні зміни у своїй внутрішній та зовнішній політиці, по 2007 рік, коли було завершено, в цілому, інтеграцію Румунії в європейські та євроатлантичні структури.

Територіально межі дисертації поширюються на Румунію, сусідні з нею країни та держави Європи і Північної Америки, насамперед США.

Метою дисертаційної роботи є аналіз євроатлантичної інтеграції Румунії, яка зумовлювала проведення реформ всередині країни та зміни в її зовнішній політиці. Автор прагнув проаналізувати зміни, які відбувалися у відносинах Румунії із сусідніми країнами та геополітичними суб'єктами міжнародних відносин у контексті її євроатлантичної інтеграції.

Враховуючи таку мету, були сформульовані наступні завдання:

- проаналізувати джерельну базу та історіографію, яка стосується євроатлантичної інтеграції Румунії;
- дослідити сутність євроатлантичної інтеграції, її мету та основні етапи еволюції політики НАТО щодо свого розширення;
- визначити характерні особливості соціально-політичного розвитку Румунії, її відповідність вимогам, які висувалися з боку НАТО і ЄС у зв'язку з її євроатлантичними прагненнями;
- дослідити деякі елементи зовнішньої політики Румунії, пов'язані з її євроатлантичною інтеграцією, зокрема, її відносини із сусідніми країнами;
- проаналізувати фактори та інтереси, що впливали на вступ Румунії до НАТО, в тому числі її відносини з окремими країнами-членами Альянсу.

Методи дослідження. Методологічними засадами дисертаційного дослідження є фундаментальні основи наукового аналізу: принципи історизму, які дозволили авторові досліджувати питання ролі і місця євроатлантичної інтеграції в зовнішній політиці Румунії, а також принцип наукової об'єктивності у висвітленні питань теми.

Системний підхід дозволив авторові врахувати всю різноманітність факторів, які впливали на соціально-політичні процеси, що відбувалися в Румунії, її зовнішню політику та процес євроатлантичної інтеграції. Систематизація матеріалів здійснювалася за проблемно-хронологічним принципом, який визначався поставленими у даному дослідженні завданнями.

У дисертаційній роботі поєднано спеціальні наукові та загальнофілософські методи, зокрема, діалектичний метод, методи індукції та дедукції, аналізу і синтезу, прогнозування та екстраполяції, емпіричний, матеріалістичний та ідеалістичний методи. Зазначені методи застосовувались

таким чином, щоб висвітлити процес євроатлантичної інтеграції Румунії з максимальною об'єктивністю та неупередженістю.

Застосовуючи теологічний метод, автор не виступав як сторонній спостерігач тих процесів, які відбувалися в політиці Румунії, а критично осмислював їх та проводив глибокий аналіз різноманітних джерел.

У дисертаційній роботі автор широко застосував порівняльний метод дослідження, що дало можливість простежити зміни в поглядах на євроатлантичну інтеграцію Румунії як її політичних діячів, так і всього населення. Застосовуючи типологічний аналіз подій і фактів, автор шляхом порівняння встановлював бачення румунською стороною перспектив своєї євроатлантичної інтеграції, вирішення проблем національних меншин, що проживають в Румунії та румунської меншини в сусідніх країнах.

Використання зазначених методів дозволило сформулювати авторську позицію стосовно міжнародної діяльності Румунії, її євроатлантичної інтеграції, встановити, що ставлення народу до міжнародної політики формується складним і довгим шляхом, на який мають вплив низка чинників, серед яких, зокрема, історичний розвиток країни, консолідованість її політичної еліти, відповідним чином орієнтована інформаційна політика і т.д.

Наукова новизна дисертаційної роботи полягає у тому, що в ній на основі залучення і аналізу широкого кола джерел здійснено спробу комплексного дослідження питання євроатлантичної інтеграції в зовнішній політиці Румунії, його впливу на внутрішньополітичну ситуацію в цій країні та відносини із сусідніми державами. Наукова новизна дослідження викладена у висновках та окремих положеннях і полягає, зокрема, в наступному:

- особливістю внутрішнього розвитку Румунії порівняно з іншими країнами Центрально-Східної Європи, є відсутність люстрації та наявність політичних партій із радикальною антиугорською та антиукраїнською риторикою. Їх популярність серед виборців, наприклад, в період 2000-2004 рр., досягала майже 30%, що серйозно турбувало західних партнерів Румунії з точки зору її внутрішньої стабільності. Однак правляча на той момент партія зуміла нейтралізувати вплив цих сил на прийняття рішень в державі;

- на хід євроатлантичної інтеграції Румунії впливали наслідки її диктаторського минулого, відсутність люстрації та повільний, порівняно з іншими країнами регіону, хід економічних та демократичних реформ, які не завжди були послідовними. Їх гальмувала складна внутрішньополітична ситуація в країні, тоді як європейські і євроатлантичні структури намагалися стимулювати реформи і тим самим наблизити Румунію до критеріїв членства в ЄС і НАТО;

- відносини Румунії із більшістю сусідніх країн були досить проблемними. Симпатії значної частини населення до риторики радикальних політичних партій дозволяли румунським політикам заявляти про «незаконне» перебування румунських земель у складі сусідніх країн, в т.ч. України, та історичне право Румунії на їх повернення. Прагнучи збільшити свої шанси на входження до НАТО у «першій хвилі» розширення, румунське керівництво змістило акцент у

своїй риторичі з територіальних питань на забезпечення прав румунської меншини, а також уклало базові політичні договори з Угорщиною та Україною;

- протягом 1990-х років, незважаючи на підтримку вступу Румунії до НАТО з боку країн «південного флангу» Альянсу, США вважали Румунію недостатньо готовою до цього. Однак після кризи в Косово (1999 р.) і, особливо, після початку «боротьби з тероризмом» (2001 рік), коли Румунія почала діяти як член НАТО «де-факто» і зробила безпрецедентний крок на користь США (першою в світі надала американським військовим імунітет від юрисдикції Міжнародного кримінального суду), військово-стратегічне значення входження цієї країни до Альянсу збільшилося. Тому союзники, і в першу чергу США, прийняли політичне рішення щодо прийому Румунії до НАТО, незважаючи на її неповну відповідність необхідним критеріям.

Практичне значення результатів дисертаційної роботи полягає у їх можливому використанні у навчальному процесі, а також у діяльності органів законодавчої і виконавчої влади, спрямованій на європейську інтеграцію України, розвиток двосторонніх відносин із сусідніми країнами, в тому числі Румунією, гармонізацію міжнаціональних відносин тощо.

Апробація результатів дослідження здійснювалася на II Міжнародній науково-практичній конференції молодих учених, присвяченій 175-річчю Київського національного університету імені Т.Шевченка (Київ, 2009) “Дні науки історичного факультету - 2009”; на Міжнародній науковій конференції в Національному педагогічному університеті ім. М.П.Драгоманова “Проблеми верховенства права: теорія і практика” (Київ, 2009); на Міжнародній науково-практичній конференції в Київському національному університеті імені Т.Шевченка “Актуальні питання державотворення в Україні очима молодих учених” (Київ, 2009); на VII Міжнародній науковій конференції “Українська культура в історичному розвитку та державотворенні”, присвяченій 170-річчю з дня народження П.Чубинського (Київ, 2009).

Публікації: Матеріали дисертаційного дослідження опубліковані в одноосібних наукових публікаціях, з них 4 статті у фахових виданнях України, 2 - матеріали наукових конференцій.

Структура роботи складається із вступу, п'ятьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Її загальний обсяг становить 189 сторінок, з яких основний текст – 177 сторінок, список використаних джерел та літератури із 220 позицій – на 12 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дослідження, проаналізовано ступінь наукової розробки теми, показано зв'язок роботи з науковими програмами і темами, визначено мету і завдання, об'єкт, предмет та методологічну основу роботи; сформульовано її наукову новизну, наукове та практичне значення; наведено дані про апробацію результатів дослідження.

Перший розділ – “Джерельна база та історіографія дослідження” присвячений аналізу джерел та огляду літератури з тематики дисертації.

Загалом, джерельна база є досить широкою і різноманітною. Певна її специфіка полягає у неможливості на даний момент використати архівні документи, оскільки проблематика вступу Румунії до НАТО належить до питань національної безпеки і відповідні документи мають той чи інший рівень таємності. Оскільки законодавчо визначені строки їх розсекречення ні в Румунії, ні в інших країнах Альянсу ще не настали, автор користувався опублікованими та доступними через мережу Інтернет джерелами.

Серед них важливе місце займають офіційно оприлюднені документи НАТО, Румунією та деякими країнами-членами Альянсу, насамперед, США. Зокрема, підсумкові документи саммітів країн-членів НАТО, серед яких вирізняються фінальні декларації Мадридської 1997 р. та Празької 2002 р. зустрічей, де визначені країни, запрошені до вступу в НАТО, хартії та угоди, які Альянс укладав з країнами-аплікантами та партнерами, значна кількість інших документів, пов'язаних із діяльністю НАТО та Європейського Союзу. У цьому переліку — стратегічні концепції, які діяли в різні періоди існування НАТО. Особливо цікавою для даної роботи є схвалена у 1999 році і донині чинна Стратегічна концепція Північно-Атлантичного Союзу, яка визначає цілі і завдання НАТО, виклики і загрози безпеці країн-членів, містить положення щодо розширення НАТО, підтримання його військового потенціалу, попередження конфліктів, контролю над озброєннями, нерозповсюдження зброї масового ураження тощо. У дисертаційній роботі також використані Вашингтонський договір про заснування НАТО, укладені Румунією угоди з Угорщиною, Україною та Росією, а також документи, які приймалися румунськими органами влади щодо національної безпеки та зовнішньої політики країни, її відносин з окремими державами світу.

Важливою джерельною базою роботи стали матеріали, оприлюднені з нагоди візитів румунських офіційних осіб до штаб-квартири НАТО в Брюсселі та столиць інших країн-членів Альянсу. Однак до цієї категорії джерел слід ставитися з певною обережністю, оскільки прагнучи якнайшвидше вступити до НАТО, румунські представники у своїх публічних висловлюваннях наголошували на здобутках і замовчували недоліки готовності Румунії до інтеграції, подавали факти у їх прикрашеній інтерпретації. Збалансувати ці недоліки згаданих джерел дозволяє використання виступів, брифінгів, заяв, інтерв'ю, публікацій, прес-релізів офіційних представників Альянсу та деяких його країн-членів, в яких викладалися офіційні підходи, в т.ч. критичні зауваження стосовно питань, пов'язаних з євроатлантичною інтеграцією Румунії, оцінки її прогресу у наближенні до тих чи інших критеріїв членства у згаданих організаціях, завданнях, на яких їй потрібно зосередитися.

Офіційні джерела суттєво доповнюються публікаціями неурядових експертів, які аналізували хід інтеграції Румунії до НАТО в англomовних, румуномовних та російськомовних періодичних виданнях. При роботі з цими джерелами також слід враховувати наведені у попередньому абзаці міркування. За цих обставин особливий інтерес становлять матеріали деяких відомих своєю незаангажованістю західних дослідницьких центрів, зокрема, Європейського

центру безпекових досліджень ім. Джорджа Маршалла (ФРН) та Центру вивчення конфліктів при Королівській військовій академії (Велика Британія). Оскільки ці установи, фактично, є складовою частиною розгалуженої системи розробки державних рішень з питань міжнародної безпеки, у спілкуванні з ними румунські урядовці, очевидно, були більш відкритими. Зокрема, мова йде про матеріали щодо внутрішнього та міжнародного становища Румунії, опубліковані у 1999-2000 роках, які готувалися в період, коли в західних столицях вивчалася ситуація в Румунії перед прийняттям рішення про надання їй Плану дій щодо членства в НАТО, а також розроблялися румунські національні плани з його виконання¹.

Джерелом для дисертаційної роботи також стали матеріали окремих міжнародних наукових конференцій та форумів, на яких обговорювалася готовність Румунії до вступу в НАТО та наслідки цього кроку для Бухареста, США та регіону Південно-Східної Європи. Зокрема, було використано матеріали конференції, проведеної Центром досліджень імені Теодора Рузвельта у Вашингтоні у жовтні 2004 року², а також американсько-румунського економічного форуму у Вашингтоні у липні 2005 року³.

У зв'язку з відзначенням 5-річчя вступу Румунії до НАТО у 2009 році знову зріс інтерес з боку американських та румунських ЗМІ до цього питання. Зокрема, колишній помічник заступника державного секретаря США у 1997-2000 роках Р.Асмус оприлюднив раніше невідомі факти щодо негативної позиції президента Б.Клінтона з цього питання⁴, а колишній посол США в Румунії Д.Росапепе пролив світло на причини, які спонукали США пізніше переглянути свою позицію⁵. Очевидно, щоб дещо збалансувати на користь Румунії висвітлення цього питання, керівник Румунської служби інформації Г.Майор того ж року оприлюднив збірку своїх виступів і публікацій за період 2000-2004 років, коли він займав посаду заступника міністра оборони Румунії⁶. Ці матеріали присвячені різним аспектам військової реформи в Румунії, зміцнення цивільного контролю над армією, її професіоналізації, ходу переговорів щодо приєднання до НАТО і т.д.

У вітчизняній історичній науці проблема євроатлантичної інтеграції в зовнішній політиці Румунії поки що не стала предметом спеціального

¹ Romania at a Historic Crossroads / Published by the Conflict Studies Research Center, 1999. – 83 p.

Ethnic Policies and Romanian Political Parties / Published by the Conflict Studies Research Center.- 2000. – 6 p.

² U.S. – Romania: New Allies. New Challenges. ROR – CSIS East Europe Conference – 19 October 2004. Режим доступу: http://csis.org/files/media/csis/pubs/0410us_romania.

³ Romania: America's Strategic New Ally. CSIS U.S.-Romania Forum, July 26, 2005, Washington D.C. – Режим доступу: <http://csis.org/files/media/csis/events/0507026babinereport>. Pd.

⁴ R.Asmus. O cale mai buna de a extindea NATO. – Режим доступу: <http://www.ziare.com/bill-clinton/stiri-bill-clinton/bill-clinton-nu-a-vrut-romania-in-nato-225834>

⁵ James Rosapepe: «Btrlia din Romvnia e ca on SUA». – Adeverul. – 7 decembrie 2009

⁶ George Cristian Maior. Noul aliat: regvndirea politicii de aparare a Romvniei la onceptul secolului XXI. – Editura Rao. – 2009. – 284p.

дослідження. Дослідники звертали свою увагу лише на окремі аспекти цієї теми, але й ті розглянуті фрагментарно.

Зокрема, Л.Сарафінчан⁷ підкреслює, що вступ Румунії до НАТО та ЄС надав їй багато переваг: гарантії безпеки, можливість впливати на ухвалення політичних рішень у євроатлантичному просторі, демократичну трансформацію відповідно до євроатлантичних цінностей та стандартів тощо. Однак в статті мова йде про євроатлантичну та європейську інтеграцію не лише Румунії, а й усіх країн Центрально-Східної та Південно-Східної Європи. Зроблені висновки стосуються усіх країн-аплікантів і не враховують специфіки окремих з них. Стосовно конкретно Румунії автор лише зазначає, що вона досягла успіху завдяки своєму геополітичному становищу.

Військово-політичним аспектам євроатлантичної інтеграції присвячена монографія Т.Брежнєвої, О.Іжака та А.Шевцова⁸. В ній висвітлено, зокрема, сутність прийнятих на Празькому самміті НАТО (2002р.) рішень, в т.ч. щодо «другої хвилі» розширення Альянсу. Даючи короткий огляд існуючого досвіду вступу до НАТО низки країн, в тому числі і Румунії, автори приділили увагу процедурі вступу до НАТО, базовим критеріям членства, еволюції мотивів запрошення нових членів до Альянсу.

Українсько-румунські відносини та їх окремі аспекти були предметом дослідження низки вітчизняних дослідників. Зокрема, одному з найгостріших питань - суперечці стосовно розмежування континентального шельфу та виключних економічних зон присвячена стаття В.Петрова⁹. Окремі аспекти політики Румунії стосовно України, характер та зміст румунсько-українських протиріч розглянуто у публікації Парфенова О.О.¹⁰. Формування іміджу України в засобах масової інформації Румунії, відображення в них українсько-румунських відносин та їх проблемних питань стало предметом дослідження в дисертаційній роботі М.Петрова¹¹.

Окремо слід виділити статтю С.Бостана¹², який є прихильником запозичених з румунської офіційної історіографії тез щодо пакту Молотова-Ріббентропа та його наслідків. Зокрема, автор вважає, що цей Пакт став фактичною основою для підписання угод між СРСР та країнами Центрально-

⁷ Сарафінчан Л. Євроатлантична та європейська інтеграція Румунії в контексті міжнародної безпеки / Історико-політичні проблеми сучасного світу. Збірник наукових статей. – Том. 21-22. – Чернівецький національний університет. – 2010. – С. 273-278

⁸ Брежнєва Т., Іжак О., Шевцов А. Євроатлантична інтеграція України: військово-політичні аспекти. – Дніпропетровськ: Пороги. – 2003. – 132 с.

⁹ Петров В. Острів Зміїний – досвід для української дипломатії / Історико-політичні проблеми сучасного світу. Збірник наукових статей. – Том 21-22. – Чернівці. – Чернівецький національний університет. – 2010. – С.198-203.

¹⁰ Парфенов О.О. Основні аспекти внутрішньополітичної боротьби в Румунії на сучасному етапі та їх вплив на українсько-румунські відносини / Трибуна. – № 11-12. – С.28-40

¹¹ Петров М. Процес формування іміджу України в медійному просторі сучасної Румунії / Петров М. Дис. канд. політ. наук: 23.00.02. – Чернівці. – 2007. – 200с.

¹² Бостан Сергій. Становлення україно-румунських міждержавних відносин / Історико-політичні проблеми сучасного світу. Збірник наукових статей. – Том 21-22. – Чернівці. – Чернівецький національний університет. – 2010. – С. 209-213

Східної Європи стосовно кордонів у повоєнний період, сформувавши сучасні межі Української держави. Зокрема, згідно з Паризьким мирним договором з Румунією, підписаним 10 лютого 1947 року, в тому числі і Українською РСР, "...Румунія, отримавши мир і гарантії подальших міжнародної інтеграції, змушена була поступитися частиною своєї території"¹³. З цими твердженнями не можна погодитися. Вхідження частини українських земель до складу Румунії у 1918 році відбулося внаслідок їх збройної окупації, що ніколи не було визнано ні Україною, ні СРСР. Про силовий характер включення, наприклад, Північної Буковини свідчать збройні сутички румунських військ із буковинськими збройними формуваннями та низка збройних повстань в регіоні протягом наступних років. Жорсткі умови договорів, укладених союзними державами з Румунією за результатами післявоєнного врегулювання пояснюються покаранням країни-агресора, яка тривалий час воювала на стороні фашистської Німеччини. Незважаючи на це, Румунія виявилася єдиною країною-союзником нацистів, яка завершила другу світову війну із територіальними надбаннями (Трансільванія).

Російські дослідники зверталися до проблематики румунської інтеграції у західні структури переважно у контексті відносин Румунії з Молдовою та Україною. Зокрема, у статті З.Д.Тодуа "Інтеграція по-румунськи"¹⁴, розглядаються деякі особливості румунської історії і політичної культури, їх вплив на сучасну зовнішню політику Румунії. Підкреслюючи, що європейські структури можуть зіткнутися в особі Румунії із серйозними проблемами, автор аналізує політику Бухареста щодо підтримки співвітчизників за кордоном, взявши як приклад Молдову. Автор вважає, що висунення лозунгу про європейську інтеграцію РМ у поєднанні із масовою видачею її громадянам румунських паспортів, фінансуванням молдовських неурядових організацій, прийомом до румунських вузів близько півтори тисячі студентів щорічно і т.д., свідчить про те, що Румунія знову веде лінію на об'єднання "втрачених" нею земель. Тодуа З.Д. також стверджує, щоправда, не наводячи конкретних прикладів, що румунські політики нібито розглядають можливість розпаду України в результаті внутрішніх протиріч, її розподілу між Росією і Польщею та можливість приєднання до Румунії Південної Бессарабії та Північної Буковини.

Румунсько-молдовським відносинам присвячена також стаття А.Язькової "Румыния-Молдова: вместе или порознь?"¹⁵, в якій наголошується, що "історична пропаганда" стала важливим компонентом формування в Румунії офіційної ідеології "румунізму", спрямованої на просування "фальшивої ідентичності" румун і молдован як першого кроку на шляху до об'єднання цих держав.

---

¹³ Там само, с.210

¹⁴ Тодуа З.Д. Интеграция по-румынски / Россия в глобальной политике. – №5. – сентябрь-октябрь 2009. – Режим доступа: <http://www/globalaffairs.ru/news//12044.html>

¹⁵ Язькова Алла. Румыния-Молдова: вместе или порознь? / Язькова Алла. "Международные процессы". – № 1(13), январь-апрель 2007 года. – Режим доступа: <http://www.intertrends.ru/thirteen/012.htm>.

Румунський дослідник В.Беляну¹⁶, відзначаючи втрату Румунією значної території внаслідок другої світової війни, пояснює цим її прагнення відбудувати «Велику Румунію» після розпаду СРСР. Однак румунське керівництво відмовилося від цієї ідеї через негативне ставлення до неї ЄС та бажаючи переконати країни Заходу, що вона є фактором регіональної стабільності. Натомість автор проводить думку, що румунсько-українські відносини не є стабільними, оскільки перебувають «в тіні Москви».

У 2001 році Європейський центр безпекових досліджень імені Джорджа Маршалла опублікував невелике дослідження І.Н.Сави, присвячене румунсько-російським відносинам у контексті євроатлантичних інтеграційних процесів¹⁷. На погляд цього дослідника, негативу у румунсько-російські відносини додавали намагання Бухареста приєднати Молдову, підтримка Росією самопроголошеного Придністров'я та спроби Москви перешкодити Румунії ввійти до євроатлантичних структур. Водночас автор проводить думку, що відносини з Росією мали другорядне значення для євроатлантичної інтеграції Румунії, оскільки на двосторонньому і багатосторонньому рівні, зокрема в Раді Європи та ОБСЄ, ці дві країни досить часто займали однакові позиції.

Британський історик Т.Галлахер¹⁸, досліджуючи внутрішній розвиток Румунії кінця ХХ - початку ХХІ сторіччя та її інтеграцію до ЄС, приходять до висновку, що румунське керівництво, маючи великий досвід приписок та імітації бурхливої діяльності за часів Н.Чаушеску, аналогічним чином лише імітувало проведення реформ у сферах, де могли бути зачеплені інтереси владної еліти. У цьому зв'язку заслуговує на увагу також думка румунської дослідниці А.Мунджю-Піппіді, яка вважає, що розширення ЄС і прагнення Румунії стати його членом, мали незначний вплив на демократизацію румунських державних структур та всієї політичної системи¹⁹.

Військові аспекти інтеграції Румунії в НАТО та здійснення необхідних для цього реформ розглядає Ю.Берділа²⁰. Окремих питань євроатлантичної інтеграції Румунії також торкалися у своїх роботах І.Вей та С.Левітські²¹, Дж.Прігам²², А-М. Ле Глоаняк²³, А.Ацікмеце²⁴ та деякі інші автори.

¹⁶ V.G.Balleanu. In the Shadow of Russia: Romania's Relations with Moldova and Ukraine. Conflict Studies Research Centre. August 2000. – 24p.

¹⁷ Dr. Ionel Nicu Sava. Romanian-Russian Relations in the Context of the Euro-Atlantic Integration Process / Conflict Studies Research Center. – №12, July 2007. – 10 p.

¹⁸ Tom Gallagher. Romania and the European Union – How the weak vanquished the strong. – London. – 2009. – 340p.

¹⁹ Mungiu-Pippidi A. Europeanization without Democratization: A case of elite conversion. CDDRL. Working Papers. – №064. – P.IX.

²⁰ Iulian Berdila. Romania's NATO Membership. – School of Advanced Military Studies. US Army Command and General Staff College. – Fort Leavenworth, Kansas. – Режим доступу: <http://www.dtic.mil/cgi-bin/GetTRDoc?AD=ada437456&Location=U2&doc=GetTRDoc.pdf>

²¹ Way I., Levitsky S. Linkage, Leverage and the Post-Communist Divide // East European Politics and Societies. – 2007. – Vol.21, №1. – P.48-66

²² Prigham G. The European Union's Democratic Conditionality and Domestic Politics in Slovakia: The Meciar and Dzurinda Governments Compared // Europe-Asia Studies. – 2002. – Vol.54. – №02. – P.203-227

Таким чином, аналіз наявної джерельної бази свідчить про належний рівень її репрезентативності, що дало можливість вирішити поставлені дисертантом завдання. Водночас, ступінь розробки теми даного дослідження у науковій літературі є явно недостатнім.

Другий розділ “Основні засади євроатлантичної інтеграції та їх еволюція” присвячено причинам виникнення Організації Північно-Атлантичного договору, головною з яких була військова, політична та економічна експансія СРСР. Основним завданням НАТО країни-фундатори вважали протидію «радянській загрозі». Ці два чинники стали причиною виникнення “холодної війни” та радянсько-американського ядерного протистояння. У розділі також проаналізовано структуру НАТО, головні етапи еволюції політики Альянсу, а також зміни в ній після розпаду СРСР. «Стратегію стримування» комунізму, якої дотримувалися США та їх союзники, було замінено ідеєю розширення НАТО на схід. Швидкі соціально-економічні та демократичні перетворення у країнах Центрально-Східної Європи, які прагнули вийти із зони впливу колишнього СРСР і повернутися до „європейської родини”, дозволили успішно її реалізувати. Одночасно було розширено завдання Альянсу за рахунок, зокрема, операцій зі спонукання/підтримки миру. Прийняття до НАТО і ЄС країн колишнього соцтабору завершило “холодну війну”, провівши, водночас, новий поділ Європи за політичною, соціально-економічною, культурно-правовою ознаками і опустивши на сході континенту нову “оксамитову завісу”.

У третьому розділі дисертації – “Соціально-політичний розвиток Румунії” проаналізовано її розвиток з початку 1990-х років. Зокрема, з часів диктатури Н.Чаушеску Румунія успадкувала вкрай централізовану систему влади, роздутий державний апарат номенклатурного характеру, на який, як і на всі інші сфери суспільного життя, мала значний вплив спецслужба «секурітате», малоефективне виробництво, зубожіле населення, а також хронічні протиріччя в етнічній сфері, переважно між румунами та компактно проживаючими представниками угорської меншини. У певний момент вони проявилися у сутичках на національному ґрунті.

В перші роки після повалення диктатури Н.Чаушеску в Румунії була розроблена і набула чинності нова демократична конституція (1991 р.), з’явилися незалежні ЗМІ, реальна багатопартійність, незалежні профспілки та неурядові організації, було прийняте законодавство, яке відкрило шлях появі приватних підприємств, надходженню іноземних інвестицій та приватизації землі. Незважаючи на це, перехід Румунії від тоталітаризму до демократії загалом був складним, повільним і суперечливим. Зокрема, не була проведена люстрація, мали місце випадки, коли влада використовувала шахтарів для

---

²³ Ле Глоаняк А-М. Экспорт, расширение или отговорка? Демократизирует ли Европа? / Ле Глоаняк А-М. Европа. – 2006. – Т.6. – № 3 (20). – С.9

²⁴ Acikmese A. Management of Security in EU’s Neighborhood: Union’s Tactics Revised/Perceptions: journal of International Affairs. – 2005. – Vol. X. №3.– P. 1-25

розгону виступів опозиції, що переросло у кількадекний погром ними центру Бухареста. Опозиція аргументовано звинувачувала президента І.Ілієску та очолювану ним Партію соціальної демократії Румунії у авторитаризмі, корупції та намаганні впливати на суди. Низка партій та впливових державних діячів Румунії більшою чи меншою мірою підтримували ідею відновлення “Великої Румунії”, використовували її для підвищення свого політичного рейтингу, робили кроки, спрямовані на реабілітацію військового злочинця І.Антонеску, відкриваючи йому пам’ятники.

Небажання опинитися у «сірій зоні» між країнами НАТО і Російською Федерацією, змусило румунське керівництво проголосити курс на євроатлантичну та європейську інтеграцію та розпочати реалізацію програми економічних і соціальних реформ, спрямованих на адаптацію Румунії до вимог членства у НАТО та ЄС. Такий курс країни був підтриманий переважною більшістю населення. Протягом наступного десятиріччя рівень цієї підтримки залишався стабільно високим (до 80%). Певне тимчасове падіння популярності НАТО відбулося лише під час кризи довкола Косово і бойових дій проти Союзної Республіки Югославія.

Перемога на президентських та парламентських виборах 1996 року представників демократичної опозиції (Демократична конвенція Румунії, Соціал-демократичний союз, Демократичний союз угорців Румунії) зміцнила демократичні тенденції розвитку країни, надала на початковому етапі імпульс проведенню економічних реформ, інтенсифікувала приватизаційні процеси, стимулювала надходження іноземних інвестицій. Партія соціальної демократії Румунії І.Ілієску стала основою сильної парламентської опозиції. Була започаткована робота спеціальної комісії з вивчення архівів колишньої «секурітате», а з 1999 року при МЗС Румунії запрацювала Адміністрація національної безпеки, завданням якої було недопущення доступу колишніх працівників «секурітате» до таємної інформації НАТО. Проте гострі суперечки всередині урядової команди, нездатність президента Е.Константінеску її консолідувати, часті урядові кризи, взаємні звинувачення в корупції, відстоювання політичними лідерами суто партійних інтересів, призначення держслужбовців не лише високого рангу, а й середньої ланки переважно за політичною ознакою, – все це унеможливило подальше проведення реформ, ускладнювало і без того непросту ситуацію в країні. Румунська економіка залишалася слабкою, що проявлялося у дефіциті бюджету, платіжного і торговельного балансів, нерозвиненості ринкових механізмів. Ситуацію погіршували високий рівень бюрократії та корупції, а також низька фінансова дисципліна. Як наслідок, чергові парламентські і президентські вибори (2000 р.) повернули до влади Партію соціальної демократії Румунії та її лідера І.Ілієску.

Діяльність сформованого ними уряду сприяла внутрішньополітичній стабілізації Румунії, консолідації її державних інститутів, підвищенню дисципліни державного апарату, а сприятлива зовнішньоекономічна кон’юнктура – економічному зростанню країни. Побоювання Заходу щодо можливого впливу на політичний курс Румунії екстремістської Партії „Велика

Румунія”, яка отримала на цих виборах майже 30% голосів, були спростовані шляхом її „політичної ізоляції”. Водночас, не було жодних зрушень у вирішенні низки хронічних проблем: не велася боротьба з корупцією, в т.ч. на високому рівні, реформа судової системи лише імітувалася, залишалася недостатньо ефективною економіка, що було однією з причин недостатнього фінансування військової реформи тощо.

Таким чином, аналіз соціально-політичного розвитку Румунії свідчить, що внутрішня нестабільність і посткомуністичний характер її владної еліти суттєво гальмували проведення економічних і демократичних реформ, необхідних для вступу Румунії до НАТО. Як на момент її запрошення стати членом Альянсу (2002 р.), так і на момент її вступу (2004 р.), ця країна неповною мірою відповідає критеріям членства у цій організації.

У четвертому розділі розглядаються «Відносини Румунії з сусідніми країнами в контексті її євроатлантичної інтеграції». Зокрема, стосунки з Угорщиною розвивалися під впливом проблеми забезпечення прав угорської меншини, чисельність якої становить 1,5-2 млн. осіб. Вимоги Будапешта щодо забезпечення їх прав суперечили політиці асиміляції меншин, яка проводилася ще з часів Н.Чаушеску. Прагнучи потрапити до першої хвилі розширення НАТО і намагаючись з цією метою продемонструвати виконання нею одного із важливих критеріїв вступу – хороші відносини із країнами-сусідами, Румунія у 1996 році уклала з Угорщиною базовий політичний Договір. Значну його частину займають положення щодо захисту прав угорської меншини. Зокрема, важливим елементом цього договору є домовленість, що співпраця у цій сфері буде здійснюватися не лише відповідно до внутрішнього законодавства двох країн, а й на основі норм міжнародного права.

Аналіз розвитку відносин Румунії з Україною свідчить, що в період їх становлення офіційний Бухарест намагався створити передумови для «возз'єднання всіх румунських земель», що негативно відобразалося на українсько-румунських відносинах. Так, парламент і уряд Румунії у своїх заявах у листопаді 1991 року фактично заперечили належність Україні Північної Буковини та Південної Бессарабії, що негативно вплинуло на становлення українсько-румунських відносин. В подальшому румунське керівництво неодноразово ставило під сумнів успадковану від колишнього СРСР лінію українсько-румунського кордону.

Команда, яка прийшла до влади в Румунії восени 1996 року, перенесла акценти у політиці щодо України з територіальних питань на захист прав румунської меншини під гаслом «Всі румуни об'єднуються у єдиній Європі». Щоб продемонструвати виконання одного з критеріїв вступу до НАТО, за кілька місяців до Мадридського самміту Румунія уклала з Україною Договір про відносини добросусідства і співробітництва (1997 р.), а незадовго до свого входження до Альянсу – Договір про режим українсько-румунського державного кордону (2003 р.). У цих документах існуючий українсько-румунський державний кордон визнавався як непорушний. В українсько-румунському базовому Договорі, за зразком аналогічного румунсько-угорського

документу, велика увага була приділена правам нацменшин. Відтоді ці питання стали найбільш проблемними у відносинах між Україною та Румунією. Остання наполегливо реалізовує низку урядових програм, спрямованих на розвиток румуномовної освіти в районах компактного проживання румунської меншини в Україні, її інтеграцію у загальнорумунський освітній, культурний, інформаційний, економічний та інші простори, заохочення діяльності в цих регіонах Румунської православної церкви. Громадяни України румунського походження заохочуються до «відновлення» румунського громадянства, щороку їм надається значна кількість стипендій для навчання у румунських вузах, не припиняються намагання консолідувати громадське і політичне життя у регіонах компактного проживання румунської меншини тощо.

Перелічена вище діяльність щодо створення «єдиного румунського простору» ведеться також і по відношенню до Молдови. Відносини з нею Румунія від самого початку розвивала на основі тези про «дві румунські держави» і «єдиний румунський народ», розділений внаслідок Пакту Ріббентропа-Молотова (1939р.). Молдовська мова і молдовський народ вважаються офіційним Бухарестом результатом «сталінських фальсифікацій». Користуючись сприятливою політичною ситуацією в РМ в перші роки її незалежності, було зроблено невдалу спробу швидко об'єднати дві країни. Укладена у першій половині 1990-х років румунсько-молдовська угода про вільну торгівлю досить тривалий час дозволяла причетним молдовським фірмам наживатися на посередницькій торгівлі по лінії Румунія – СНД, в рамках якої також діяли багатосторонні і двосторонні угоди про вільну торгівлю. Румунія постійно наголошує на необхідності виведення російських військ з Придністров'я, підтримує вступ РМ до ЄС і НАТО, намагаючись стати її «адвокатом» у цих структурах. Заявляючи про підтримку територіальної цілісності і суверенітету Молдови, Бухарест, водночас, категорично відмовляється укладати з нею будь-які угоди, які б підтвердили існуючу лінію кордону. Саме тому румунсько-молдовський базовий політичний договір не підписано до цього часу.

Відносини Румунії із Союзною Республікою Югославією протягом періоду, який розглядається у даній роботі, не знаходилися серед пріоритетів румунського керівництва. Історично дружні стосунки між румунами і сербами спиралися на спільний для обох країн посткомуністичний характер правлячої еліти. Зокрема, у цей період жоден румунський урядовець не виступав із публічною критикою на адресу режиму С.Мілошевича. Ситуація суттєво змінилася наприкінці 90-х років. Після початку кризи в Косово Румунія, щоб покращити свої шанси увійти до Альянсу, почала діяти як «член НАТО де-факто». З грубим порушенням чинного румунсько-югославського базового Договору було надано дозвіл на використання румунського повітряного і сухопутного просторів для операції Альянсу проти СРЮ. Російським літакам – навпаки, переліт через Румунію у напрямку Косово було заборонено. У м.Тімішоара (близько 180 км від Белграда) було створено неурядовий центр зі сприяння розвитку демократії у Сербії, тамтешній опозиції надавалася всебічна

підтримка, Румунія приєдналася до заборони на продаж нафти і нафтопродуктів до СРЮ і т.д.

Протягом досліджуваного періоду відносини Румунії з Російською Федерацією залишалися досить прохолодними. Водночас, протягом усіх 1990-х років румунське керівництво неодноразово звинувачувалося опозицією у проросійськості. Небажання Бухареста залишатися у російській зоні впливу спонукало його до пошуку шляхів прискорення європейської та євроатлантичної інтеграції Румунії. З огляду на закритість для дослідників значного масиву джерел з румунсько-російських відносин, поки що залишається нез'ясованим, чому Росія так мляво, порівняно із іншими країнами, противилася вступу Румунії до НАТО. Більше того, Москва опосередковано сприяла йому, підписавши з Бухарестом базовий політичний Договір і продемонструвавши цим покращення двосторонніх відносин. У цьому зв'язку автор робить припущення, що така позиція Кремля могла бути складовою частиною його неформальних домовленостей із США про розподіл сфер впливу.

Таким чином, аналіз відносин Румунії із сусідніми країнами свідчить, що їх розвиток був підпорядкований досягненню найбільш пріоритетної на той момент цілі – вступу до НАТО. Заради цього, як у випадку із СРЮ, Бухарест пішов навіть на грубе порушення чинного міждержавного договору.

У п'ятому розділі “Євроатлантична інтеграція Румунії” розглядаються чинники, які впливали на вступ цієї країни до НАТО, основні вимоги, які висувалися до Румунії та хід їх виконання в ході інтеграції до Північно-Атлантичного Альянсу. Серед них – мати стабільну політичну систему, дотримуватися принципів демократії, забезпечувати права людини, верховенство права та незалежність судів, мати функціональну ринкову економіку, яка дозволить підтримувати на належному рівні оборонні витрати, суттєво знизити рівень корупції, забезпечити цивільний контроль над армією та спецслужбами, реформувати їх відповідно до стандартів НАТО, бути не лише споживачем, а й «донором» безпеки тощо.

Взявши курс на європейську та євроатлантичну інтеграцію, Румунія у 1993 році стала асоціативним членом ЄС, першою приєдналася і брала активну участь у програмі НАТО “Партнерство заради миру” (1994р.) і намагалася увійти до НАТО у першій хвилі його розширення. У цьому її активно підтримували, зокрема, країни «південного флангу» Альянсу – Франція, Італія, Іспанія, Греція та Туреччина. Однак США вважали, що Румунія була ще не готова до такого кроку, оскільки реформи, спрямовані на досягнення необхідних критеріїв, суттєво гальмувалися. Щоб заохотити Бухарест до подальших зусиль президент США Б.Клінтон відразу після Мадридського самміту НАТО (1997р.) відвідав Бухарест, де проголосив про встановлення між двома країнами стратегічного партнерства. У цьому зв'язку автор висловлює припущення, що додатковою причиною негативної позиції США щодо кандидатури Румунії, було бажання Вашингтона закріпити Бухарест в зоні свого впливу та перетворити його на один із плацдармів свого проникнення і закріплення в Південно-Східній Європі.

Після рішення Альянсу про запровадження для країн-кандидатів Плану дій щодо членства (1999 р.) офіційний Бухарест в рамках його реалізації на щорічній основі розробляв національні програми з переліком конкретних заходів у різних сферах, які необхідно було здійснити. Однак їх практичне виконання залишало бажати кращого. Жодна зустріч румунських посадовців із представниками США, інших провідних країн Заходу чи штаб-квартири НАТО не обходилася без заяви останніх про необхідність активізації Бухарестом реформ у тих чи інших сферах. Це змусило румунське керівництво шукати додаткові аргументи, щоб переконати у доцільності входження Румунії до Альянсу ті країни, які ще не прийняли такого рішення. З цією метою Бухарест інтенсифікував відносини із США і почав діяти на міжнародній арені як «член НАТО де-факто». Особливо яскраво це проявилось після кризи в Косово та терористичних актів проти США у вересні 2001 року. Однією із перших Румунія запропонувала американцям використовувати свій повітряний, сухопутний та морський простори; незважаючи на відсутність прохання з боку НАТО, Бухарест ініціативно надіслав свої військові підрозділи до Афганістану, а пізніше – до Іраку. Румунія створила прецедент у міжнародному праві, надавши американським військовим імунітет стосовно непоширення на них юрисдикції Міжнародного кримінального суду. Такий крок викликав велике незадоволення з боку європейських країн, а юридичний департамент Європейської Комісії звинуватив Румунію у недотриманні норм міжнародного права.

На час проведення Празького самміту НАТО (2002 р.) Румунія все ще не могла продемонструвати значні досягнення в своїй адаптації до вимог Альянсу у більшості сфер, які потребували внутрішніх реформ. Щоб хоч якось збалансувати це політичними аргументами, для демонстрації внутрішньополітичної стабільності румунський уряд та лідери усіх парламентських партій незадовго до самміту оприлюднили спільну декларацію про підтримку зусиль виконавчої влади щодо інтеграції до НАТО. Також Бухарест пропагував на всіх рівнях тезу про Румунію як «постачальника» безпеки і фактор стабільності на Балканах та привертав увагу до свого внеску в операції Альянсу.

В умовах «війни з терором» для США і НАТО зріс вплив військових чинників на прийняття рішення щодо розширення Альянсу. Тому, незважаючи на незавершеність реформ (у сфері юстиції, оборони, відсутність успіхів у боротьбі з корупцією, тіньовим капіталом та бюрократією і т.д.) та слабку відповідність критеріям вступу, Румунія на Празькому самміті НАТО (2002 р.) отримала запрошення розпочати переговори про вступ, у 2004 році стала повноцінним членом Альянсу, а у 2007 – вступила до ЄС. При цьому румунське керівництво зобов'язалося продовжити реформи аж до досягнення Румунією повної відповідності вимогам НАТО. Зокрема, Бухарест пообіцяв і надалі виділяти для потреб оборони близько 2% ВВП щорічно, продовжити боротьбу з корупцією тощо.

Отже, вступ Румунії до Організації Північно-Атлантичного договору відбувся завдяки політичному рішення, прийнятому країнами-членами

Альянсу, насамперед, США і в умовах неповної відповідності вимогам, які ставилися перед країнами-аплікантами.

У висновках сформульовано загальні результати дослідження, обґрунтовано положення і висновки, які мають наукове і практичне значення.

– Джерельна база дисертаційного дослідження, незважаючи на відсутність доступу до архівних матеріалів, є достатньо репрезентативною для вирішення поставлених завдань. Водночас, ступінь розробки в історичній літературі теми даної роботи є недостатнім.

– Після закінчення другої світової війни країни Заходу, зіткнувшись із радянською військовою, політичною і економічною експансією, об'єдналися у військово-політичний союз, щоб їй протистояти. Фундаментом НАТО як оборонного союзу була відданість країн-членів спільним для них принципам демократії, ринкової економіки, верховенства права, забезпечення прав людини і т.д. Виникнення після розпаду СРСР принципово нової міжнародної ситуації стало причиною поступового розширення функцій НАТО. Якщо у післявоєнний період, коли СРСР концентрував у Європі близько 80% своїх збройних сил, Альянс був інструментом стримування і захисту від можливого агресора, то починаючи з 1990-х років він починає проводити раніше нехарактерні для нього операції, зокрема, щодо спонукання/підтримки миру.

Входження до Північно-Атлантичного Альянсу нових країн протягом 1950-1980-х років диктувалося військово-стратегічними інтересами в умовах радянсько-американського протистояння та «холодної війни». Натомість, розширення НАТО на схід, яке розпочалося у середині 1990-х років, мало на меті закріпити перемогу у «холодній війні», уникнути появи нових «центрів впливу» в регіоні та поширити «зону стабільності і демократії» на країни колишнього соціалістичного табору. Виконання країнами-аплікантами критеріїв, необхідних для входження до НАТО та ЄС, сприяли стабілізації їх внутрішнього життя, більш динамічному проведенню економічних та демократичних реформ, покращенню відносин із сусідніми країнами тощо.

– У перші роки після падіння режиму Н.Чаушеску в Румунії відбулися швидкі зміни загальнодемократичного характеру. Але посткомуністичний характер політичної еліти і владної верхівки Румунії проявився у відмові від проведення люстрації, що донині впливає на всі сторони життя цієї країни. Це стало однією з причин уповільнення реформ, які проводилися переважно „вшир”, а не „вглиб”. Однією з особливостей внутрішнього розвитку Румунії був стабільно високий рівень підтримки населенням курсу на європейську та євроатлантичну інтеграцію. Така налаштованість населення парадоксальним чином поєднувалася із популярністю ідей про «румунські території, окуповані внаслідок Пакту Ріббентропа-Молотова». В цих умовах курс Румунії на європейську та євроатлантичну інтеграцію став головним „стабілізатором” внутрішньої ситуації та, на певний час, її зовнішньої політики.

Часті урядові кризи та внутрішньополітичні скандали, які були характерними для всього періоду перебування при владі демократичної коаліції протягом другої половини 1990-х років, суттєво знизили ефект від наданого нею

імпульсу економічним реформам та демократичним перетворенням. Конвертувати ці досягнення у здобутки на шляху євроатлантичної інтеграції вдалося наступному президенту Румунії І.Ілієску та уряду, сформованому Партією соціальної демократії. Стабілізувавши внутрішню ситуацію, ця команда скористалася сприятливою міжнародною кон'юктурою, щоб переконати США та інші країни НАТО у необхідності входження Румунії до Альянсу у черговій хвилі його розширення.

– Загалом, зовнішня політика Румунії протягом досліджуваного періоду оберталася довкола двох центральних ідей, які мали значну підтримку серед румунського електорату: на західному напрямку – євроатлантична та європейська інтеграція, на східному – створення передумов для майбутнього «возз'єднання» Бессарабії та Північної Буковини з «матір'ю-Батьківщиною» (тобто Румунією). Не досягши швидкого успіху на східному напрямку, Бухарест більш реалістично оцінив міжнародну ситуацію та власні можливості, після чого пріоритетним завданням на середньострокову перспективу було визначено євроатлантичну та європейську інтеграцію країни. Натомість, завдання щодо створення передумов для «возз'єднання» було переведено в розряд довгострокових, а методи його досягнення – переглянуті. Саме таким чином серед пріоритетів у відносинах з Україною «територіальні» питання наприкінці 1996 року були замінені на проблематику захисту румунської меншини під загальним гаслом «Усі румуни об'єднуються в єдиній Європі». У випадках, коли кроки на шляху досягнення другої мети могли створити перешкоди інтеграції Румунії до західних структур, Бухарест на певний час призупиняв їх реалізацію, як це було, наприклад, із видачею румунських паспортів громадянам України та Молдови.

Прагнення Румунії інтегруватися до Європейського Союзу і НАТО, намагання відповідати необхідним критеріям членства в цих структурах певною мірою покращили відносини Румунії із своїми сусідами (за винятком Союзної Республіки Югославія). Шукаючи додаткових аргументів на користь своєї інтеграції, Румунія, зокрема, пішла на певні поступки Угорщині у питаннях захисту прав угорської меншини, підтвердила непорушність існуючого кордону з Україною. У той же час Бухарест грубо порушив базовий політичний Договір із СРЮ заради того, щоб внаслідок кризи у Косово стати провідником американських інтересів у регіоні і таким чином добитися більш сприятливого ставлення США до своєї кандидатури в НАТО.

– В ситуації, коли Румунія не могла похвалитися належним виконанням усіх необхідних вимог щодо членства в НАТО, Бухарест зробив ставку на політичні та військово-стратегічні аргументи, намагаючись, в першу чергу, добитися зміни на свою користь позиції США. Зокрема, Румунія постійно підкреслювала свій практичний внесок у стабілізацію ситуації на Балканах, що було важливо для Вашингтона після кризи в Косово. Позиціонуючи себе як «член НАТО де-факто», фактор стабільності і «постачальник безпеки» в регіоні, Румунія брала активну участь у багатонаціональних військових формуваннях під егідою НАТО та в інших регіональних проектах. Після початку війни США з

«міжнародним тероризмом» румунські військові підрозділи взяли участь в операціях в Афганістані, а згодом – в Іраку.

Діючи таким чином, Румунія врешті-решт змогла переконати США та інші країни-члени НАТО, що вона на практиці стала «донором», а не «споживачем» міжнародної безпеки. На Празькому самміті (2002 р.) Бухарест було запрошено розпочати переговори про вступ до НАТО. При цьому було наголошено, що Румунія має добитися прогресу у боротьбі з корупцією, зміцнити збройні сили, належним чином захищати інформацію обмеженого доступу тощо. Не дивлячись на те, що протягом двох наступних років Румунія не відзначилася суттєвими успіхами у вирішенні цих проблем, у 2004 році вона вступила до Організації Північно-Атлантичного договору, а у 2007 році – стала членом Європейського Союзу.

Прийняття низки східноєвропейських країн, в тому числі Румунії, до НАТО в ході «другої хвилі» його розширення пересунуло далі на схід лінію поділу Європи за політичною, соціально-економічною і культурно-правовою ознаками та сформувало новий зміст понять «Західна» і «Східна» Європа. До останньої нині, як правило, відносять пострадянські країни – Білорусь, Україну та Молдову.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Шевченко М.О. Причини утворення НАТО та його структура / М.О.Шевченко // Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України. – 2009. – № 1. – С.151-156
2. Шевченко М.О. Євроатлантична інтеграція Румунії / М.О.Шевченко // Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України. 2009. – № 4. – С.157-163
3. Шевченко М.О. Національне питання в українсько-румунських відносинах новітнього періоду / М.О.Шевченко // Етнічна історія народів Європи. – Випуск 28. – К. – 2009. – С.120-126
4. Шевченко М.О. Румунсько-російські відносини в контексті євроатлантичної інтеграції / М.О.Шевченко // Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України. – 2010. – №2. – С.126-131
5. Шевченко М.О. Євроатлантична інтеграція Румунії / М.О.Шевченко // Збірник наукових праць II міжнародної науково-практичної конференції, присвяченій 175-річчю Київського національного університету імені Тараса Шевченка (23-24 квітня 2009 року) “Актуальні питання державотворення в Україні очима молодих учених”. – Київ. – 2009. – С.348-349
6. Шевченко М.О. Становище української національної меншини в Румунії і румунської національної меншини в Україні та його вплив на українсько-румунські відносини / М.О.Шевченко // Тези доповідей УІ Міжнародної наукової конференції «Українська культура в історичному розвитку та державотворенні», присвяченої 170-річчю від дня народження Павла Чубинського (12-14 лютого 2009 року). – Київ. – 2009. – С.79

АНОТАЦІЇ

Шевченко М.О. Євроатлантична інтеграція в зовнішній політиці Румунії (1990-2007 рр.) – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.02 – всесвітня історія. Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова. – Київ, 2010.

В роботі на основі широкого кола джерел здійснено аналіз зовнішньої політики Румунії в контексті її євроатлантичної інтеграції. Висвітлено основні засади євроатлантичної інтеграції, соціально-політичний розвиток Румунії, основні елементи її зовнішньополітичного курсу, зокрема, відносини із країнами-сусідами. Автор встановив, що прагнення Румунії інтегруватися в європейські і євроатлантичні структури сприяло нормалізації та певному покращенню її відносин із сусідніми країнами. Однак у відносинах з Україною це відбулося не за рахунок перегляду реваншистських цілей, а шляхом зміни тактики та методів їх досягнення. У роботі показано, що вступ Румунії до НАТО відбувся в умовах незавершеності необхідних реформ, неповної відповідності стандартам НАТО і став результатом відповідного політичного рішення країн-членів Альянсу, насамперед, США.

Ключові слова: євроатлантична інтеграція, зовнішня політика, НАТО, політичні та соціальні реформи, система безпеки, національні меншини.

Шевченко М.А. Евроатлантическая интеграция во внешней политике Румынии (1990-2007 гг.) – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук по специальности 07.00.02 – всемирная история. – Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова. – Киев, 2010.

В работе на основе многочисленных источников и литературы осуществлен анализ внешней политики Румынии в контексте ее евроатлантической интеграции. Рассмотрены цели образования НАТО, ее структуру, эволюцию мотивов расширения Северо-Атлантического Альянса. В частности, если принятие в состав НАТО новых стран в период 1950-1980-х годов преследовало военно-стратегические цели в контексте советско-американского противостояния и «холодной войны», то расширение Альянса на восток, начиная со второй половины 1990-х годов, имело своей целью подвести черту под итогами «холодной войны», избежать появления «вакуума безопасности» и альтернативных «центров притяжения» для стран региона, восстановить единство Западной и Восточной Европы, прерванное пребыванием последней в зоне советского влияния в послевоенный период.

В диссертационной работе исследовано цели евроатлантической интеграции Румынии, ее социально-политическое развитие, основные элементы внешнеполитического курса, связанные с ее стремлением вступить в НАТО, в частности, отношения с соседними странами. Стремление Румынии избежать попадания в «серую зону» между НАТО и Россией проявилось в ее курсе на европейскую и евроатлантическую интеграцию. Такой внешнеполитический

выбор полностью поддерживался населением и служил стабилизирующим фактором для румынской элиты, особенно во время политических кризисов. Желание соответствовать нормам и стандартам, необходимым для вступления в НАТО и ЕС, положительно отразилось на нормализации и определенном улучшении отношений Румынии с соседними странами. Однако в отношениях с Украиной это произошло не за счет отказа от реваншистских целей, а путем смены тактики и методов их достижения на более долгосрочные.

Европейская и евроатлантическая интеграция стран Восточной Европы содействовала проведению достаточно глубоких демократических преобразований в их политической системе, экономике и общественных отношениях. Однако вступление Румынии в НАТО состоялось в условиях незавершенности необходимых для этого реформ и неполного соответствия этой страны требованиям и стандартам Альянса. Ее вступление в эту организацию стало результатом соответствующего политического решения стран-участниц НАТО, в первую очередь – США.

В то же время, интеграция Румынии и других стран Центральной, Юго-Восточной Европы и Балтии в евроатлантические и европейские структуры разделила Европу не только по политическим и социально-экономическим, но и культурно-правовым признакам, сформировав новое понимание концепции “Западная” и “Восточная” Европа.

Ключевые слова: евроатлантическая интеграция, внешняя политика, НАТО, политические и социальные реформы, система безопасности, национальные меньшинства.

Shevchenko M.O. Euroatlantic integration in foreign policy of Romania (1990-2007) – Manuscript.

Thesis for a candidate degree in historical sciences, speciality 07.00.02 – world history. The National Pedagogical University «M.P. Dragomanov». – Kyiv, 2010. The thesis based on a wide spectrum of sources and literature analyses foreign policy of Romania in the context of its Euro-Atlantic integration. The author reflects fundamental principles of Euro-Atlantic integration; political and social development of Romania as well as the main elements of its foreign policy, in particularly, relations with neighboring countries. The author demonstrated that Romania's aspiration to be integrated into Euro-Atlantic and European structures had an positive impact upon normalization and some improvement of its relations with neighboring countries. But in case of Ukraine this changes weren't the results of declining Romania's revanchist goals. It was changed only methods and tactics of its achieving. The work reveals that Romania's integration into the Organization of North-Atlantic Treaty was a result of political decision made by states – NATO's members, first of all – USA. At that moment necessary reforms had not been completed in Romania and in some fields this country didn't correspond NATO's standards and commitments.

Key words: Euro-Atlantic integration, foreign policy, NATO, political and social reforms, security system, national minorities.